

*Έχω μίαν άβολη
Ξύλινη γλώσσα
Κι έχω να πω
Τόσα και τόσα*

Αυτοί οι στίχοι του Θεοδόση Άθα εκφράζουν απόλυτα το πώς αισθάνομαι μιλώντας για τον δεύτερο τιμώμενο μας σήμερα σε αυτό το φιλολογικό μνημόσυνο. Βεβαίως όσοι θυμόμαστε τον Άθα από το ραδιόφωνο, γνωρίζουμε ότι η γλώσσα του δεν ήταν ούτε άβολη ούτε ξύλινη.

Όταν οι διοργανωτές της σημερινής εκδήλωσης μου ανέθεσαν, για πιο λόγο ακόμα δεν γνωρίζω, να μιλήσω για τον Θεοδόση Άθα, πολύ λίγα γνώριζα για τη ζωή και το έργο του. Θυμάμαι στις αρχές της δεκαετίας του 70, φρεσκοφερμένος μετανάστης στη Νέα Υόρκη τη μελωδική μπάσο φωνή του Θεοδόση η οποία μας κρατούσε καθημερινά, πρωί – βράδυ συντροφιά.
«Καλημέρα φίλοι και καλώς ορίσατε στην «Ελληνική Φωνή της Νέας Υόρκης» στο πρόγραμμα που διαφέρει και ενδιαφέρει. Με λένε Θεοδόση Άθα και έχω την ξεχωριστή τιμή να σας κρατώ συντροφιά 7 και 30 με 10 το πρωί, 6 και 30 με 8 το βράδυ.» Με αυτά τα λόγια ξεκινούσε το καθημερινό του ταξίδι στα ραδιοκύματα της Νέας Υόρκης. Ένα ταξίδι το οποίο όπως είχε πει σε ένα ανάλογο φιλολογικό μνημόσυνο τον Μάη του 1974, η συνεργάτης του Θεοδόση, Ρίκα Ρωμαίου, «ήταν στ' αλήθεια μια σειρά από κύματα στον πλατύ γιαλό του ελληνισμού: το τραγούδι, το σχόλιο, η διαφήμιση έξυπνα γραμμένη εντυπωσιακή, το αστείο, το πάρε-δώσε, τα νέα, η διδαχή, τα παιχνίδια με τις λέξεις και πάλι το τραγούδι, η μουσικούλα, ο καημός και το φιλότιμο κι όλα αυτά ζωντανά, άμεσα, της ώρας.»

Ο Θεοδόσης Άθας ήταν όμως πολύ περισσότερο από ένας απλός ραδιοεκφωνητής ο οποίος κατά κοινή ομολογία ήταν άριστος χρήστης της Ελληνικής καθώς και της Αγγλικής γλώσσας. Αρκετά αργότερα, ανακάλυψα ότι τους στίχους σε μερικά υπέροχα και αγαπημένα τραγούδια του Γιώργου Ζαμπέτα τους είχε γράψει ο Θεοδόσης Άθας. Όταν κυκλοφορήσαν αυτά τα τραγούδια ο στιχουργός αναφερόταν ως Θ. Άθας ο οποίος στην πορεία των επανεκδόσεων έγινε Θανάσης Άθας. Με ευχαρίστηση διαπίστωσα ότι στις τελευταίες επανεκδόσεις των τραγουδιών αυτών το όνομα του «αληθινού» στιχουργού έχει αποκατασταθεί. Έξι τραγούδια σε στίχους του Άθα, ηχογραφήθηκαν το 1972 – 73, ανάμεσα στα οποία βρίσκεται και ο περίφημος «Τζακ Ο' Χάρα». Ποίημα που ο Άθας έγραψε την πρώτη εποχή του στη Μασαχουσέτη με τον τίτλο «Θωμάς Ο' Χάρα» και αναμόρφωσε αργότερα στη Νέα Υόρκη, προσαρμόζοντάς το στα τραγουδιστικά μέτρα.

*Ο Τζακ Ο' Χάρα ήταν φτωχός
και τότε ξέραν όλοι
κι εγώ κι εσύ κι ο παρακεί
αγγέλοι και διαβόλοι.
Ο Τζακ Ο' Χάρα ήταν μπεκρής
χρυσή καρδιά, άδεια τσέπη
κι ήρθε ο χειμώνας ο μακρύς
κι ο Τζακ δεν είχε σκέπη.*

*Μια νύχτα χιόνισε πάρα πολύ
και βγήκαν οι γειτόνοι
για να φτυαρίσουν το πρωί,
και βρήκαν μες στο χιόνι
της γειτονιάς το φρόκαλο,
τον Τζακ Ο' Χάρα κόκαλο.*

*Στέλνουν χαμπέρι στο γιατρό
από ενδιαφέρον,
"τρέξε γιατρέ μου, το και το
τον χάνουμε το γέρο".*

Μα ο γιατρός κάνει νερά
γιατί δεν έχει τυχερά,
ο θάνατος είν' έξοδο
κι ο Τζακ σε αδιέξοδο.

Σαν κάναν το καθήκον τους
ήσυχοι πια οι γειτόνοι
γυρίσανε στο σπίτι τους
κι αφήσανε στο χιόνι
της γειτονιάς το φρόκαλο,
τον Τζακ Ο' Χάρα κόκαλο.

Ο Θεοδόσης Άθας γεννήθηκε στο Νεστώριο της Καστοριάς στις 14 του Γενάρη το 1936. Μετά την λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Καστοριά όπου πέρασε τα παιδικά και τα πρώτα εφηβικά του χρόνια. Στο γυμνάσιο της Καστοριάς, ο Θεοδόσης θα μάθει να αγαπά. Να αγαπά τις γυναίκες και να αγαπά την Ελλάδα. Δυο αγάπες τις οποίες βλέπουμε συχνά στο ποιητικό του έργο.

Ελλάδα – μύθε μου!
Συγκίνηση μου!
Σκουλήκι κι εγώ, στη μικρόψυχη
Καθημερινότητα σου,
Οραματίζομαι
Το Μεγαλείο Σου!
Ποιο και που και πότε!

Αυτήν την Ελλάδα θα φέρει μαζί του στην Αμερική όταν τον Φλεβάρη του 1954 – μήνες μετά την αποφοίτησή του απ' το τοπικό γυμνάσιο – μετανάστευσε στις ΗΠΑ, στην πόλη Lynnh της Μασαχουσέτης όπου βρισκόταν ο πατέρας του. Παρακολούθησε μαθήματα φυσικής και μαθηματικών στο πανεπιστήμιο του Boston και κατόπιν ενεγράφη στο North Eastern University στον κλάδο του Πολιτικού Μηχανικού. Τον Νοέμβριο του 1958 εκλήθη στις τάξεις του Αμερικανικού στρατού, όπου υπηρέτησε για δύο χρόνια στη Γαλλία και στην Αμερική.

Τον Θεοδόση όμως τον έχει κερδίσει η ποίηση. Ενώ ακόμα σπουδάζει και ταυτόχρονα δουλεύει για να ζήσει, αρχίζει να στέλνει ποιήματα στον αναγνωρισμένο ποιητή της «3^{ης} Λεωφόρου» Νικό Σπάνια. Ο Σπάνιας τον συμβουλεύει και προωθεί τα ποιήματα του σε διάφορες εφημερίδες και περιοδικά.

Η ποίηση του Άθα δεν αντηχεί μια στείρα, νοσταλγική, ανάμνηση της Ελλάδας. Έχει πιο σύνθετα χαρακτηριστικά, όπως και η προσωπικότητά του. Οξύς παρατηρητής πρόσεξε την κάθε πλευρά της ζωής. Ένας μεγαλοσχήμων δεν θα έγραφε τον «Θωμά Ο' Χάρα» ή το «Νέγκρο μπλουζ». Ποιήματα που προδίδουν και την κοινωνική του συνείδηση.

Θεοδόση Άθα: πες μας την Αλήθεια!

1. Αν ήσουν Νέγρος στον Αμερικανικό Νότο
Τι θακαμνες?
2. Αν ήσουν πούστης στη Μάνη
Τι θακαμνες?
3. Καλλιτέχνης ανάμεσα στους Έλληνες της Αμερικής
Τι θακαμνες?
4. Αν ήσουν πραγματικός Έλληνας
Επί Κυβερνήσεως Παπαδόπουλου
Τι θακαμνες?
Που θα βρίσκες το κουράγιο

Όπως έχει πει ο Γιώργος Σεφέρης «ο πνευματικός άνθρωπος είναι περίεργο ζώο! Μπορεί να βρει καταφύγιο παντού». Ο Άθας το βρήκε αυτό στη Νέα Υόρκη, όπως οι συνάδελφοι και φίλοι του Νίτσα Κάππα και Νίκος Σπάνιας. Από το 1960 έζησε στη Νέα Υόρκη. Παράλληλα με την εργασία του ετοίμασε μία ανθολογία αμερικανών ποιητών του 20ου αιώνα σε ελληνική μετάφραση. Συνεργάτης της ελληνοαμερικανικής φιλολογικής έκδοσης «ΑΡΓΟΝΑΥΤΗΣ». Ο Ηλίας Ζιώγας, εκδότης του «ΑΡΓΟΝΑΥΤΗ» θα γράψει για τον Άθα το 1959. «Ο Άθας, που είναι νεότερος, τραγουδά σαν παλιός έμπειρος και χορτασμένος απ' τη ζωή ποιητής, που την ομορφιά τη βρίσκει παντού και ξέρει να την πλάθει και να τη μετουσιώνει σε φθόγγους και σε φόρμες που πολλοί, παρά πολλοί συνάδελφοί του της Ανθολογίας Αποστολίδη, δεν έχουν αυτά τα γνωρίσματα και στην ποιότητα και στο ύψος που χαρακτηρίζουν τον ελληνοαμερικανό Θεοδόση Άθα.»

Πολλά ποιήματα του κατά την επταετία των συνταγματαρχών έχουν αντιχουντικά στοιχεία.

*Υστέρα από τόσο αίμα
Και τόσα λόγια
Για τη Δημοκρατία
Και τη δικαιοσύνη
Και το ψωμί του λαού
Και τη φώτιση*

*Υστέρ από τέσσερα
Ταξίδια στο φεγγάρι
Και 40 μεταμοσχεύσεις
Καρδιών κι ένα μπουκαλάκι
Αντισυλληπτικά στο τσαντάκι
Της μικρής αδελφής μου*

*Η Βυζαντινή Δυναστεία των Ντυβαλιέ
Βασιλεύει στην Χαϊτή
Κι ο Καπεταν Πουστάρας
Με τους μπράβους του
Οδηγούν το άρμα του Ήλιου*

*Απ το έρεβος της λαϊκής ψυχής
Αναδύονται
οι δικτατορες
οι αναίσθητοι αστοί
τους δέχονται αδιαμαρτύρητα*

*τα εν στολή γουρούνια
συναθροίζονται γρυλλίζοντας
στη Μεγάλη Δοξολογία*

*Η Ελλάδα
Αγελάδα σε εσθήτα λευκή
Ατενίζει με βλέμμα
Αγελαδίσιο
Τα τραίνα*

Ο Άθας όπως και ο Μπάμπης ο Μαλαφούρης ήταν αυστηρός κριτής των κακώς γεννωμένων στη ελληνοαμερικανική παροικία. Την έμμετρο κριτική του Άθα για την παρέλαση στην Πέμπτη Λεωφόρο την οποία αποκαλούσε «Παράτα» τύπωσε ο Μαλαφούρης στην εφημερίδα «Ομογένεια» τον Μάρτη

του 1974 ως επικήδειο στον Άθα. Αν και συνεργάτης του, ο Μαλαφούρης ασκούσε σκληρή κριτική στον Άθα και τον αποκαλούσε «ραδιοφονέα». «Η Παρέλασις» περιγράφει τον θεσμό με μια ματιά η οποία μόνο με μια αλλαγή ονομάτων μπορούσε να είχε γραφτεί και σήμερα και ας έχουν περάσει 40 τόσα χρόνια:

... Τοῦ Μάρτη φέτος τὴν τριανταμία
θὰ ἔχει οὐ Μάλλιους τῆς «Παράτας» τὰ ἡνία
μὲ ἐμβατήρια ρόκ - ἔντ - ρόλλ καὶ τσιφτιτέλι
ἀπὸ τὸ «Πλάζα» τὸ πιὸ «φέημους χοτέλι».
Μπροστὰ τραβάει μιὰ μπάντα ἀπ' ἀραπάδες
κι ἔπειτα οὐ Μάλλιους μὲ τοὺς ἄλλους...κατσαπλιάδες.
Ἄκολουθοῦν τὰ ράσα καὶ τὰ γένεια
καὶ ἀναμίξ ἡ ὀργανωμένη ὁμογένεια.
Λίγο πιὸ πίσω τὸ ἄρμα τοῦ Ὠνάση
— Γραικοῦ στὴ φέξη κι ἔλληνα στὴ χάση.
Ἔστερα, πάλι σὲ ἄρμα, ὁ Παρθνώνας
καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ ἔχτου στόλου ... ἀμπελώνας.
Ἄκολουθεῖ τὸ παρθεναγωγεῖον
καὶ ἀπὸ πίσω πολλὰ λείψανα ἀγίων.
Καὶ κατὰ πόδι τῶν λειψάνων οἱ τσολιάδες
ποὺ φρούρησαν μιὰ Δυναστεία βασιλιάδες
καὶ τώρα μίσθωσαν καὶ τὸ θρακί τους καὶ τὴ φούντα
στὴν ὑπέρμαχο ... Ἰωαννίδενα τὴ Χούντα!
Κατόπιν φρεσκοξυρισμένοι τρεῖς παπάδες
κι ἀμέσως τρίτη μπάντα ἀπ' ἀραπάδες.
Ἄκοῦμε ξάφνου θεατὰς χειροκροτοῦντας.
Ποιὸς παρελαύνει; Ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Χούντας.
Μ' ἓνα ... θαρέλι πετρελαίου ἀντὶ ... τυμπάνου
διατυμπανίζει τὴν Ἑλλάδα τοῦ ... Μπονάνου,
Ἰωαννίδη, Ἀνδρουτσοπούλου καὶ Γκιζίκη
καὶ κορυφώνεται οὕτω πως τὸ ρεζιλίκι.
Ἄντὶ λιθάνι καΐνε ... ἀκάθαρτον πετρέλαιον.
Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος διαβάζει τὸ εὐχέλαιον
καὶ παρελαύνοντες καὶ πλῆθος ἐν χορῶ
ψάλλουνε ὄλοι τὸν ... κακό τους τὸν καιρό.
Καὶ παίρνει τέλος ἡ ... πατριδοκαπηλεία
μὲ τὴν εὐχὴ νᾶναι τοῦ χρόνου πιὸ ... γελοία.

Ο Θεοδόσης πέθανε νεότερος στα 36 του από καρκίνο τον Δεκέμβρη του 1973. Ὅπως εἶδαμε και στο «Τζακ Ὁ Χάρα» σε πολλά ἀπὸ τα ποιήματα του τον απασχολεῖ ο θάνατος. Δυο μάλιστα μπορούμε να πούμε ὅτι ἦταν προφητικά:

Το «Ἦρθαν να με πάρουνε» εἶναι ἓνα ἀπὸ τα ποιήματα το ὁποῖο μελοποίησε ο Ζαμπέτας το 1972:

Μέσα στο γλυκοσούρουπο και μέσα στον Απρίλη
ήρθανε να με πάρουνε οι πεθαμένοι φίλοι.
Φίλε παράτα το τσαρδί, το βαρυγκώμημα του
και το ντουινιά το τενεκέ κι έλα μαζί, κι έλα μαζί μας κάτω

Εκεί δε κάνουνε λαδιές, δε στήνουνε παγίδες,
εκεί `ναι άνθρωποι καλοί και φίνοι μπεσαλήδες.
Έλα χωρίς σιδερικό, έλα χωρίς μαχαίρι
κάνε τον Πλούτωνα αδερφό, τη Περσεφόνη ταίρι.
Φίλε παράτα το τσαρδί, το βαρυγκώμημα του
και το ντουινιά το τενεκέ κι έλα μαζί, κι έλα μαζί μας κάτω

Το δεύτερο προφητικό ποίημα:

Ο αγαπημένος του Λαού πάντα πεθαίνει
Τόνε κρατούν οι φίλοι του ψηλά και τον πηγαίνουν
Και πίσω όλος ο λαός
Σε Καρπαθιώτικο χορό σφιχτά δεμένος
Και πίσω πίσω μόνη της
Η Λύπη
Νέα γυναίκα
Μες στα ηδονικά της μαύρα κρέπια
Αυτή τρελαίνει το Λαό
Κι ο Αγαπημένος του Λαού πάντα πεθαίνει

Κλείνοντας --

Το ταξίδι μου να ανακαλύψω τον Θεοδόση Άθα ή Λυνναίο, το ψευδώνυμο με το οποίο συχνά υπέγραφε ποίηματα του, άρχισε με μια ερεύνα στα αρχεία της λεγομένης “Newspaper of Record” τους Times της Νέας Υόρκης. Τα μόνα στοιχεία που μπόρεσα να ανακαλύψω ήταν μια λυτή αγγελία θανάτου τριών γραμμών από τη διεύθυνση του σταθμού WEVD και ένα άρθρο για την ηχορύπανση στην όγδοη Λεωφόρο του Μανχάταν. Οι γείτονες είχαν καλέσει τις αρχές διότι το δισκοπωλείο το οποίο διεύθυνε ο Θεοδόσης έπαιζε ελληνική μουσική από τα εξωτερικά μεγάφωνα στην διαπασών. Δεν σας κρύβω ότι απογοητεύτηκα από την ερεύνα μου στην εφημερίδα “of record” και έστρεψα την ερεύνα μου στο διαδίκτυο. Και εκεί μικρή ψαριά. Μπόρεσα όμως να βρω ένα μικρό βιογραφικό και σκόρπια ορισμένα ποιήματα του. Η μόνη σωτηρία ήταν να στραφώ σε άτομα που τον γνώριζαν. Ο συντονιστής της εκδήλωσης μας, Γιώργος Ανδριώτης, μου παραχώρησε το βιβλίο το οποίο περιέχει όλα τα κείμενα από το φιλολογικό μνημόσυνο το οποίο διοργάνωσαν φίλοι του Θεοδόση στο Hunter College τον Μάιο του 1974, μαζί με την ποιητική συλλογή του «Τραγούδια στον καιρό του σιγάν». Αρκετά στοιχεία για να έχω μια καλή εικόνα του άντρα, του ποιητή, του ραδιοφωνικού παραγωγού. Την εικόνα όμως ολοκλήρωσε ο εκδότης κ. Λέανδρος Παπαθανασίου ο οποίος ήταν φίλος και είχε ζήσει τον Θεοδόση. Μου έδωσε αρκετά βιβλία, χειρόγραφα ποιήματα και αρκετές προφορικές πληροφορίες. Το κερασάκι στην τούρτα το έβαλε το αρχείο του ΚΕΠ με το μόνο ηχητικό με τη φωνή του Θεοδόση που μπορέσαμε να ανακαλύψουμε. Τους ευχαριστώ όλους.

Τώρα, θα μου πείτε τι σας ενδιαφέρει εσάς με πιο τρόπο ανακάλυψα εγώ τα στοιχεία που σας παρουσιάζω. Πιστεύω ότι και οι συμπαρουσιαστές μου είχαν ανάλογες δυσκολίες στο έργο τους. Απλά θέλω να τονίσω την ανάγκη της δημιουργίας μιας διαδικτυακής ψηφιακής βιβλιοθήκης στην οποία μπορούμε να συλλέξουμε και να διασφαλίσουμε το υλικό της ιστορίας της παροικίας μας, της ιστορίας μας. Όπως ανέφερα, υπάρχουν διάσπαρτες συλλογές οι οποίες όμως δεν είναι προσβάσιμες σε όποιον επιθυμεί να ανακάλυψη μια Ρεγγίνα Παγουλάτου, έναν Μπάμπη Μαλαφούρη ή έναν Θεοδόση Άθα. Είναι καιρός να σώσουμε ότι είναι δυνατόν προ πάντων τις αναμνήσεις των πρωτοπορών οι οποίοι φεύγοντας παίρνουν μαζί τους ένα κομμάτι από την ιστορία της ομογένειας, ένα κομμάτι της ψυχής μας.

Εγώ από την πλευρά μου, είμαι διατεθειμένος να κάνω ό,τι μπορώ για τον σκοπό αυτό.

Σας αφήνω με ένα ακόμα ποίημα του Θεοδόση Άθα:

Δεν είναι

Πρόβατα τα ποιήματα

Να τα μαντρώσεις

Ψάρια

Για να τους ρίξεις δόλωμα

Δεν είναι λάφυρα του Νικητή:

(Είναι γεράκια νηστικά

Που πέφτουμε σαν πέτρες

Απ τον ουρανό

Πτώματα που ξεβράζει

Η θάλασσα στο Σεληνόφωτο

Ένας σακάτης στρατιώτης

Που σαλεύει με τον άνεμο

Στο τέλος της μάχης)

Τα ποιήματα είναι η δόξα

Της Ήττας